

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Біди Олени Анатоліївни про дисертацію Левицької Анни Іванівни «Формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта

З метою здійснення експертизи дисертації Левицької Анни Іванівни нами було проаналізовано її зміст й основні наукові праці. Узагальнені результати викладено у наступних положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Приєднання України до Європейського освітнього простору, вимагає реформування української вищої освіти, яке ставить підвищенні вимоги до підготовки конкурентоспроможних майбутніх фахівців у різних сферах діяльності, які повинні бути не лише озброєні якісними фаховими знаннями, а й уміти використовувати їх у різноманітних професійно-комунікативних ситуаціях у полікультурному середовищі. Особливо це стосується підготовки майбутніх лікарів, професійна діяльність яких зумовлена необхідністю налагодження міжособистісної взаємодії з пацієнтами та їхніми родичами, які можуть відрізнятися своїми традиціями і звичаями. Крім того, у своїй професійній діяльності лікарі повинні вміти налагоджувати професійні відносини, здійснювати наукову й практичну діяльність у полікультурному середовищі сучасного світу. З огляду на зазначене, проблема формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії, здатних до конструктивної взаємодії із представниками інших культур, рас і віросповідань, обміну професійним досвідом із вітчизняними та зарубіжними партнерами в умовах різноманітних міжкультурних контактів є надзвичайно актуальною і не викликає сумнівів.

Зв'язок теми із планами відповідних галузей науки. Проблему досліджено відповідно до основних напрямів та завдань наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено проблему формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 3 від 25 жовтня 2018 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і

психологічних наук при НАПН України (протокол № 1 від 29 січня 2019 року)

Структура роботи. Структура дослідження: вступ, 2 розділи, висновки до розділів, загальні висновки, списки використаних джерел, додатки загалом пов'язані внутрішньою логікою, послідовністю і завершеністю викладу. Основний текст дисертації становить 166 сторінок. У тексті вміщено 21 таблицю й 12 рисунків, що займають 12 сторінок основного тексту. 13 додатків викладено на 52 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 254 сторінки. Список використаних джерел містить 207 найменувань (із них 15 – іноземною мовою); покликання на них у тексті здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Мета дослідження полягала в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці структурної моделі формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності та педагогічних умов її реалізації під час професійної підготовки. Досягненню мети підпорядковано 5 завдань, що виконані поетапно (інформаційно-пізнавальний, практико-зорієнтований, самостійно-творчий етапи) упродовж 2021–2022 рр.

Експериментальним дослідженням охоплено 208 здобувачів вищої освіти. До експерименту було залучено 102 студенти Одеського національного медичного університету, які навчаються за спеціальністю «222.Медицина»

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Відзначимо, що ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, забезпечуються логічною структурою дисертаційного дослідження.

На підставі узагальнення теоретичних положень визначено сутність готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії, яка розуміється як особистісний психологічний стан фахівця, що детермінується наявністю позитивної настанови на продуктивну співпрацю з представниками різних культур (етнічних та національних спільнот), передбачає встановлення з ними оптимальних взаємодовірливих відносин у підсистемі «лікар-пацієнт», характеризується наявністю знань щодо культурних артефактів, традицій національної та інокультури, дотриманням професійного етикету в медичній галузі, уміннями вербального і невербального спілкування, особистісними і професійними якостями, що забезпечує здійснення професійної діяльності в полікультурному середовищі на високому рівні.

Виявлено, що формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії є динамічним педагогічним процесом у ході їхньої професійної підготовки і потребує забезпечення цілеспрямованої роботи, що передбачає набуття студентами теоретичних знань і практичних умінь та навичок щодо реалізації міжкультурної взаємодії під час здійснення професійної діяльності, набуття досвіду організації комунікативних ситуацій міжкультурної взаємодії під час навчання в медичних закладах вищої освіти

Установлено, що формуванню готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії сприятиме організація освітнього процесу, що ґрунтується на засадах аксіологічного, культурологічного, компетентнісного, особистісного, діалогічного методологічних підходів.

Доведено, що формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії відбувається ефективно за умови реалізації прописаних дисертанткою педагогічних умов.

У структурі готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності виокремлено чотири взаємопов'язаних компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і афективний).

Презентовано критеріальну базу для здійснення експериментальної розвідки щодо формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії. Критеріями оцінювання визначених компонентів із відповідними показниками обрано: настановний (наявність позитивної мотивації на професійну діяльність у полікультурному середовищі; наявність мотивації на досягнення успіху в професійній взаємодії); знаннєвий (обізнаність із національно-культурними особливостями різних країн; обізнаність із особливостями культури діалогу); поведінковий (наявність комунікативних умінь; наявність умінь емоційної саморегуляції); особистісний (наявність толерантності; наявність емпатії).

Схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький) сформованості готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії.

Спроектовано структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії, яка передбачає її поетапну реалізацію (інформаційно-пізнавальний практико-зорієнтований самостійно-творчий етапи).

Метою першого – інформаційно-пізнавального – етапу була реалізація педагогічної умови «створення полікультурного освітнього середовища в медичному закладі вищої освіти», яка була спрямована на набуття студентами необхідних знань щодо сутності понять «взаємодія», «професійна взаємодія», «полікультурний простір», «міжкультурна взаємодія», ознайомлення з видами міжкультурної взаємодії в галузі медицини, усвідомлення значущості готовності до міжкультурної взаємодії в професійній діяльності лікаря. Засобами реалізації зазначеної педагогічної умови виступили круглі столи, бесіди, дискусії, що проводилися в межах студентського гуртка «Міжкультурна взаємодія майбутніх лікарів». Зазначений етап передбачав колективно-групову роботу студентів під час занять гуртка і самостійну роботу з інформативними джерелами (підготовка доповідей-презентацій, творчих виступів, складання термінологічного словника тощо).

На другому – практико-зорієнтованому – етапі впроваджувалася педагогічна умова «спрямування освітнього процесу на формування вмій міжкультурної взаємодії засобами інтерактивних методів навчання», що передбачала набуття майбутніми лікарями під час гурткових занять практичних умій і навичок толерантності, емпатії, міжкультурної взаємодії, відпрацювання їх шляхом упровадження інтерактивних методів навчання (інтерактивні вправи, ігри, виконання творчих завдань, проведення віртуальних екскурсій), рольових ігор, вирішення професійних і конфліктних ситуацій (кейс-стаді) тощо.

Третій – самостійно-творчий – етап був спрямований на реалізацію педагогічної умови «залучення майбутніх лікарів до організації конструктивної міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності» і передбачав проведення різних позааудиторних видів діяльності (участь у позааудиторних виховних заходах, конкурси, зустрічі), тренінгів, а також, самостійну творчу діяльність студентів у межах студентського гуртка «Міжкультурна взаємодія майбутніх лікарів».

Результати експериментального дослідження з формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, вказують на доцільність та раціональність уведення в освітній процес пропонованої авторської структурної моделі формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії. Результати навчання показують позитивну динаміку формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності в дослідній групі. Отже, результати педагогічного експерименту (формувального і прикінцевого етапу) показали більш істотні зміни, що відбулися в експериментальних групах, де було зrealізовано авторський підхід, що базувався на впровадженні педагогічних умов та авторській моделі.

Достовірність результатів дослідження забезпечено доцільним поєднанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, адекватних його меті, завданням, предмету і гіпотезі; порівняльним аналізом даних, одержаних за методами педагогічного дослідження. Завдання Левицька Анна Іванівна виконувала коректно, застосовуючи комплекс взаємодоповнювальних дослідницьких методів, зокрема: теоретичних (вивчення й аналіз філософської, соціальної, психолого-педагогічної, медичної літератури з проблеми формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності для побудови структурної моделі та обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, узагальнення передового досвіду); емпіричних (спостереження, бесіди, вивчення практичної діяльності студентів під час аудиторної та позааудиторної роботи, самооцінка, психологічні

методики, тестування, тренінги тощо) з метою розроблення структурної моделі формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у процесі професійної діяльності; педагогічний експеримент (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики – для визначення ефективності експериментальної методики формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) застосовано з метою перевірки дієвості структурної моделі та експериментальної методики формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності; математичної статистики (розрахунок λ -критерію Колмогорова-Смирнова) для визначення ефективності експериментальної методики формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.

Найбільш істотні наукові результати:

✓ визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності (створення полікультурного освітнього середовища в медичному закладі вищої освіти; спрямування освітнього процесу на формування вмінь міжкультурної взаємодії з пацієнтами та колегами засобами інтерактивних методів навчання; залучення майбутніх лікарів до організації конструктивної міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності);

✓ розроблено й експериментально перевірено структурну модель формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів наукового дослідження полягає в тому, що вперше визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності (створення полікультурного освітнього середовища в медичному закладі вищої освіти; спрямування освітнього процесу на формування вмінь міжкультурної взаємодії з пацієнтами та колегами засобами інтерактивних методів навчання; залучення майбутніх лікарів до організації конструктивної міжкультурної взаємодії в позааудиторній діяльності); обґрунтовано сутність поняття «готовність майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії»; визначено методологічні підходи формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності (аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, особистісний, діалогічний); виявлено компонентну структуру готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, афективний компоненти), критерії та показники зазначеного феномена: настановний критерій

(наявність позитивної мотивації на професійну діяльність у полікультурному середовищі; наявність мотивації на досягнення успіху в професійній взаємодії), знаннєвий критерій (обізнаність із національно-культурними особливостями різних країн; обізнаність із особливостями діалогу культур), поведінковий критерій (наявність комунікативних умінь; наявність умінь емоційної саморегуляції), особистісний критерій (наявність толерантності; наявність емпатії). Розроблено й експериментально перевірено структурну модель формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, яка реалізовувалася поетапно (інформаційно-пізнавальний, практико-зорієнтований, самостійно-творчий етапи); обґрунтовано й експериментально перевірено методика формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності; уточнено сутність понять: «міжкультурна взаємодія майбутніх лікарів», «формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії», «полікультурне середовище закладу вищої медичної освіти». Подальшого розвитку набули теорія і методика професійної підготовки майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження, а також публікацій Левицької Анни Іванівни виступає у якості підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів.

Зокрема, науковець використала значну кількість навчально-методичної психолого-педагогічної літератури (207 найменувань, із них 15 – іноземною мовою), а також системно підійшла до виокремлення суперечностей, які були у ході дослідження усунуті. Беручи до уваги окреслені суперечності стосовно досліджуваної проблематики, дисертантка, на наш погляд, правильно визначила об'єкт, предмет, мету та гіпотезу дослідження. Авторській гіпотезі, як вагомому структурному елементу дослідження, притаманні інструментальність, належна прогностичність. Усе це створило необхідні умови для оптимального вибору стратегії наукового пошуку та його ефективної реалізації. Так, на основі виваженого використання низки методів дослідження здобувачка комплексно підійшла до розв'язання завдань досліджуваної проблеми. Зміст дисертаційного дослідження продуманий, включає важливі загальнонаукові, теоретико-методологічні та практичні питання щодо формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності, які логічно пов'язані між собою. Одержані дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність обраної наукової траєкторії дослідження.

Відзначимо, що новизна і вірогідність загальних висновків дисертаційного дослідження авторки забезпечені методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням адекватних методів; аналізом значного обсягу науково-педагогічних джерел та науково-методичного забезпечення формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.

Слід відзначити, що загальні висновки відповідають поставленим завданням, обґрунтованість і переконливість яких засвідчують самостійність і логічність суджень, достатню наукову підготовленість здобувачки. Позитивно розцінюємо представлену у додатках наукову інформацію, а таблиці та рисунки увиразнюють уявлення про цілісність дослідження, проведеного дисертанткою. Список використаних джерел зроблено з дотриманням встановлених вимог.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Як засвідчує проведений аналіз, наукові здобутки Левицької Анни Іванівни складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень питань формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності у контексті професійної педагогіки.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблено й апробовано діагностувальну й експериментальну методики формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії, програму студентського гуртка «Міжкультурна взаємодія майбутніх лікарів».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Одеського національного медичного університету (акт про впровадження від 21.06.2022 р.), Полтавського державного медичного університету (акт про впровадження № 01-01/1689 від 06.06.2022 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 773/3033 від 06.06.2022 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Теоретичні положення і результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися викладачами медичних ЗВО України, під час проведення навчальних занять, розроблення науково-методичного забезпечення, написання наукових статей, у ході підготовки курсових і кваліфікаційних (магістерських) робіт майбутніх лікарів.

Повнота викладу наукових результатів в опублікованих працях. Наукові розробки автора відображено в 13 публікаціях автора, із них 4 – у фахових виданнях України (2 у співавторстві), 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави (Угорщина), 8 – апробаційного характеру (1 у співавторстві - особистий внесок обґрунтовано у роботі).

Основні положення і результати дослідження були предметом обговорення під час виступів на науково-методичних і науково-практичних конференціях різного рівня.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри відмічений позитив, у роботі є спірні моменти, побажання та зауваження, які спонукають до дискусії, а саме:

1. У роботі висвітлено зарубіжний досвід підготовки майбутніх лікарів, який представлено лише такими країнами, як Велика Британія, Німеччина та США. Бажано було б доповнити цей досвід, тобто зазначити, як готують майбутніх лікарів і в інших країнах світу .

2. У другому розділі дисертаційної роботи не зазначено студенти якої спеціальності і яких років навчання брали участь в експериментальній роботі.

3. Вважаємо, що презентація результатів експериментальної частини дослідження в підрозділах 2.1 і 2.3 могла бути більш переконливою, якщо б аналітичні таблиці 2.2.–2.10 і 2.12–2.19 крім відсоткових значень доповнити і абсолютними, а додатки – первинними таблицями отриманих емпіричних даних.

4. У п. 2.2 багато уваги приділено опису занять студентського гуртка «Міжкультурна взаємодія майбутніх лікарів», натомість що стосується позааудиторної діяльності зі студентами подано лише назви виховних заходів «Фестиваль народних традицій», «Коляда», конкурс «Алло, ми шукаємо таланти», онлайн-фестиваль міжнародної культури, фестиваль «Традиції та культура народів світу», виховний захід он-лайн «День вишиванки» і не описано, на жаль, мету їх проведення, ставлення до цих заходів і як вони впливали на формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії

5. Варто було б підготувати й упровадити в освітню практику закладів вищої освіти навчально-методичне забезпечення для підготовки майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії з акцентуванням на дистанційне (змішане) навчання в умовах пандемії та воєнного стану.

Однак, висловлені зауваження та побажання носять, в основному, дискусійний характер, а тому не мають суттєвого впливу на високу позитивну оцінку рецензованого дисертаційного дослідження. Робота, безсумнівно, містить значні наукові доробки та нові, раніше не захищені наукові положення. Отримані результати є раціональними для розв'язання питання якісної підготовки майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності.

Констатуємо і той факт, що загальний об'єм основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових досліджень, які подаються на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Висновок. На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Левицька Анна Іванівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта, педагогіка та спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Зав. відділом кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейплік